

Rezidentura StB v Montevideu 1961–1977. Zhodnocení spolupráce nejvýznamnějšího latinskoamerického agenta Viviana Tríase¹

MICHAL ZOUREK

akulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita, Brno, Česká republika

e-mail: michal.zourek@mendelu.cz

Securitas Imperii 40 (1) 2022: XX–YY

Abstrakt

Článek je věnován analýze aktivit rezidentury Státní bezpečnosti (StB) v uruguay-ském Montevideu v letech 1961–1977. Její založení bylo důsledkem sílících politických vazeb mezi Sovětským svazem a Kubou, v nichž Československo hrálo významnou úlohu prostředníka. Stejně jako v případech ostatních latinskoamerických rezidentur se aktivity StB v Uruguayi soustředily zejména na oslabování vlivu USA v regionu. Rezidentuře se podařilo získat několik cenných kontaktů z vládních stran, z dlouhodobého hlediska se však jako nejefektivnější ukázala spolupráce se Socialistickou stranou, a to i přesto, že její politický vliv byl značně omezený. Zásadní byla především úloha Viviana Tríase, významného socialistického politika a intelektuála, který se stal dlouholetým a mimořádně výkonným agentem československé rozvědky. Navzdory ideologickým rozdílům obě strany sdílely odpor k severoamerickému imperialismu a tímto směrem byla orientována i většina z 35 aktivních opatření, na nichž se Trías podílel. Prostřednictvím kritické analýzy Tríasova případu text prezentuje cíle a mechanismy práce československých tajných služeb v Latinské Americe. Zároveň ale poukazuje i na jisté limity archivních dokumentů, které značně znesnadňují interpretaci jeho tajné spolupráce s StB.

Klíčová slova

tajné služby, Státní bezpečnost (StB), Latinská Amerika, Uruguay, Kuba, Vivian Trías

1 Realizace této studie byla podpořena Interní grantovou agenturou FRRMS Mendelovy Univerzity v Brně (IGA-FRRMS-22-007).

Czechoslovak State Security (StB) residency (intelligence station) in Montevideo 1961–1977. Reflection on the collaboration of the prominent Latin American agent Vivian Trías.

Abstract

The article is dedicated to the analysis of the activities of the Czechoslovak State Security (StB) rezidentura (intelligence station) in Montevideo, Uruguay, between 1961 and 1977. Its establishment was a consequence of the growing political ties between the Soviet Union and Cuba, in which Czechoslovakia played an important role as a mediator. As in the case of other Latin American rezidenturas, the StB's activities in Uruguay focused mainly on weakening US influence in the region. The rezidentura managed to make several important contacts from the government parties, but in the long run the cooperation with the Socialist Party proved to be the most effective, even though its political influence was very limited. In particular, the role of Vivian Trías, a prominent socialist politician and intellectual who became a long-standing and extremely efficient agent of Czechoslovak intelligence, was crucial. Despite ideological differences, both parties shared an opposition to US imperialism, and most of the 35 active measures in which Trías participated were oriented in that direction. Through a critical analysis of the Trías case, the text presents the objectives and mechanisms of the Czechoslovak secret services' work in Latin America. At the same time, however, it also points out certain limitations of the archival documents that make it very difficult to interpret its secret collaboration with StB.

Keywords

Secret Services, Czechoslovak State Security (StB), Latin America, Uruguay, Cuba, Vivian Trías

V roce 2017 se objevily informace o tom, že významný uruguayský intelektuál a generální tajemník Socialistické strany Vivian Trías (1922–1980) byl agentem Státní bezpečnosti (StB), tajné služby komunistického Československa. Zpráva zveřejněná na brazilském antikomunistickém blogu *StB no Brasil* vyvolala v Uruguayi vlnu diskusí, neboť se jednalo o první případ, kdy byl tamní politik usvědčen ze spolupráce s komunistickou tajnou službou na základě archivních dokumentů.² Důležitost informace navíc umocňoval fakt, že šlo o význačného představitele tzv. tercerismu, který kladl důraz na latinskoamerické a uruguayské tradice a jednoznačně se distancoval od komunistického světa.³ Bylo proto velmi obtížné akceptovat, že by někdo jako Trías tajně a za úplatu předával informace o své zemi jakékoliv zpravodajské službě. Navíc rozvědce sloužící zájmům Sovětského svazu.⁴

Zatímco lidé kolem Socialistické strany Uruguaye (Partido Socialista de Uruguay) zpočátku zpochybňovali věrohodnost českých archivních dokumentů, pravicová média na stranu, jež byla v letech 2005–2020 vládnoucí silou v zemi, útočila a zpochybňovala její ideovou integritu. Vedle mnoha televizních programů a novinových článků byly o spolupráci Tríase s StB publikovány i dvě knihy.⁵ Vzhledem k tomu, že česky psané dokumenty byly v Uruguayi dostupné jen omezenému počtu osob, byly to právě tyto práce, které do značné míry ovlivňovaly mediální i akademickou diskusi. Obě knihy přitom Tríase prezentovaly jako placeného agenta, jehož politická a intelektuální činnost byla podřízena zájmům sovětského bloku. Opomněly však několik aspektů, díky čemuž některé ze zásadních otázek týkajících se možných Tríasových motivací zůstaly nezodpovězeny.⁶ Na druhé straně někteří badatelé obe-

-
- 2 Za tímto blogem stojí český novinář žijící v Polsku Vladimír Petrilák a brazilský novinář Mauro Kraensky. Jejich kniha o aktivitách StB v Brazílii byla publikována nejprve v největší jihoamerické zemi a následně se dočkala i českého vydání. Tato práce je vůbec první monografií, jež se činnosti StB v některé ze zemí třetího světa podrobněji věnuje. Zároveň však ukazuje i vážná úskalí, která se se zpracováním této citlivé látky pojí. PETRILÁK, Vladimír – KRAENSKI, Mauro Abranches: *Rudá samba. Činnost StB v Brazílii v 50. a 60. letech 20. století*. Academia, Praha 2020.
 - 3 Tercerismus byl hlavním uruguayským intelektuálním proudem od konce 40. do poloviny 60. let 20. století. Současně měl i zásadní politický vliv uvnitř nekomunistické levice. Ačkoliv, stejně jako u dalších forem „třetích pozic“, kladl uruguayský tercerismus velký důraz na odpor k imperialismu, měl velmi specifickou formu a je ho možné považovat za svébytný národní fenomén. Neusiloval totiž o střední cestu mezi kapitalismem a socialismem, ale hlásil se k marxismu a sociálně demokratické tradici. Z těchto pozic také uruguayští terceristé kritizovali argentinský peronismus pro jeho silné autoritářské tendence. K problematice tercerismu např. REAL DE AZÚA, Carlos (eds.): *Tercera posición, nacionalismo revolucionario y Tercer Mundo*. Cámara de Representantes, Montevideo 1996; ALBURQUERQUE FUSCHINI, Germán Esteban: *Tercermundismo y tercerismo en el campo intelectual uruguayo (de los años cincuenta a los noventa)*. *Revista Latino-Americana de Historia*, 2015, Vol. 4, No. 13, s. 156–180.
 - 4 Tríasův případ získal mimořádnou publicitu zejména díky uruguayskému novináři Gabrielu Pereyrouvi a jeho televiznímu programu *En la Mira*. V diskusích dostával značný prostor historik Fernando López D'Alessandro, který Tríase prezentoval jako zrádce, jenž se zpronevěřil ideálům Socialistické strany.
 - 5 PETRILÁK, Vladimír – KRAENSKI, Mauro Abranches: *La STB: el brazo de la KGB en Uruguay. Los archivos secretos del espionaje comunista desde los años 60*. Planeta, Montevideo 2018; LÓPEZ D'ALESSANDRO, Fernando: *El hombre que fue Ríos. La inteligencia checoslovaca y la izquierda nacional (1956–1977)*. Debate, Montevideo 2019.
 - 6 ZOUREK, Michal: Vivian Trías. El hombre que fue Ríos. *Contemporánea*, 2021, Vol. 14, No. 1, s. 197–199.

známení s životem a dílem uruguayského politika, jakož i širším mezinárodním kontextem studené války poukazovali na to, že celý případ není tak černobílý a existuje v něm řada pochybností.⁷ Jak ukážeme podrobněji v tomto textu, nesrovnalosti jsou přitom do jisté míry dány již limity dochovaných archivních materiálů.

O aktivitách komunistických tajných služeb v zemích tzv. třetího světa víme s ohledem na nedostupnost mnoha archivních dokumentů zatím velmi málo. Ač je nepochybné, že odtajněné svazky I. správy Ministerstva vnitra (MV)/Sboru národní bezpečnosti (SNB) z Archivu bezpečnostních složek (ABS) věnované její činnosti v Africe, Latinské Americe či na Blízkém východě představují pro studium studené války mimořádný přínos, těšily se zatím poměrně omezené pozornosti badatelů.⁸ Jedním z důvodů je i velmi náročná interpretace těchto archiválií, která vyžaduje hlubokou kritickou analýzu prostřednictvím dalších, někdy jen obtížně dosažitelných zdrojů. Zároveň se jedná o velmi zodpovědný úkol. Jak ukázal nejen Tríasův případ, tato problematika přitahuje mediální pozornost a může být využívána k politickým cílům.⁹

Materiály ABS věnované Uruguayi upoutají pozornost již svým mimořádným množstvím. Zprávy zaslané montevidejskou rezidenturou v letech 1961–1977 do pražské centrály čítají mnoho tisíc stran a přinášejí spoustu fascinujících a velmi detailních informací o politickém životě jihoamerické země. Svazek věnovaný Tríasovi má více než 2500 stran. Takové množství informací, jež StB věnovala jedné osobě, je skutečně výjimečné, a to nejen v kontextu její činnosti v Latinské Americe, ale i ve světě. Konfrontujeme-li však tyto dokumenty s dobovým tiskem, rozhovory s pamětníky či sekundární literaturou, je zcela zjevné, že rezidentura mnohé zcela zásadní informace upouští či zkresluje.¹⁰

Interpretace jakékoliv spolupráce s tajnou službou musí být současně zasazena do širších mezinárodně-politických souvislostí. Tento text si proto klade tři hlavní

7 MARCHESI, Aldo – ZOUREK, Michal: Vivian Trías y Checoslovaquia. ¿Qué sabemos hasta ahora? *La diaria* (Uruguay), 17. 3. 2018 – viz <https://ladiaria.com.uy/politica/articulo/2018/3/vivian-trias-y-chechoslovaquia-que-sabemos-hasta-ahora>; CORTI, Aníbal: Trías, la Unión Soviética y el socialismo nacional. *Brecha* (Uruguay), 6. 4. 2018 – viz <https://brecha.com.uy/trias-la-union-sovietica-socialismo-nacional/> (obě citováno k 7. 6. 2022).

8 Výjimku představují práce věnované spolupráci StB s významnými africkými politiky Amílcarem Cabralem a Mehdim Benem Barkou. TELEPNEVA, Natalia: “Code Name SEKRETÁŘ”. Amílcar Cabral, Czechoslovakia and the Role of Human Intelligence during the Cold War. *The International History Review*, 2020, Vol. 42, No. 6, s. 1257–1273; KOURA, Jan: A prominent spy. Mehdi Ben Barka, Czechoslovak intelligence, and Eastern Bloc espionage in the Third World during the Cold War. *Intelligence and National Security*, 2021, Vol. 36, No. 3, s. 318–339.

9 V únoru 2018, tedy v době, kdy v Uruguayi silně rezonovala Tríasova kauza, britský bulvární deník *The Sun* poukázal na kontakty StB s lídrem labouristů Jeremym Corbynem. Ten však s StB nejenže nespolupracoval, ale pravděpodobně ani netušil, že diplomat, s nímž se v polovině 80. let scházel, byl důstojníkem komunistické rozvědky. Na přelomu let 2021 a 2022 zaznamenaly v zahraničí mimořádný mediální ohlas výstupy historika Jana Koury. Ten v návaznosti na předešlý výzkum Petra Zídka a Radka Schováňka poukázal na dlouhodobé a intenzivní kontakty StB s marockým politikem Benem Barkou a francouzským novinářem Jeanem Clémentinem.

10 ZOUREK, Michal: Uruguay en el Archivo de las Fuerzas de Seguridad en Praga. *Contemporánea*, 2018, Vol. 9, No. 1, s. 228–231.

cíle. Za prvé zdůvodnit, proč země jako Československo vyvíjela intenzivní zpravodajskou činnost v Latinské Americe a v čem konkrétně tyto aktivity spočívaly. Tato problematika úzce souvisí s procesem sblížování mezi Kubou a Sovětským svazem, které mělo zásadní důsledky pro československou politiku v regionu. K jejím důležitým úkolům tak patřila i obhajoba kubánských zájmů.

Druhým cílem je přiblížit význam samotné uruguayské rezidentury. Československá rozvědka byla aktivní v desítkách rozvojových zemí, včetně jedenácti států Latinské Ameriky. Význam Uruguaye byl dán její strategickou polohou, silným sociálně-kulturním poutům s Evropou a liberálně-demokratickým prostředím. V rámci regionu zde byla nejvyšší míra urbanizace i úroveň gramotnosti. Od 40. do poloviny 60. let se jednalo o zemi, jež byla považována za příklad latinskoamerické demokracie. Legálně zde působily nejen odbory, ale i všechny subjekty politického spektra, včetně Komunistické strany.¹¹ Země se proto stala centrem mezinárodních organizací, cílem politického exilu, ale i středem zájmu tajných služeb. StB tudíž byla jen jednou z několika komunistických rozvědek, které v zemi operovaly. V českých archívech je možné najít zmínky o špiónážních aktivitách SSSR, NDR, Kuby, Rumunska či Jugoslávie. Více detailů však o jejich činnosti zatím neznáme, což platí i o aktivitách rozvědek kapitalistických zemí.¹²

Třetím cílem je pak analýza samotného Tríasova případu. Archivní dokumenty ukazují, že Trías byl agentem StB. Jeho spolupráce byla systematická a intenzivní. V letech 1961–1977 se uskutečnilo 348 setkání mezi ním a jeho řídicím orgánem a podílel se na realizaci 35 tzv. aktivních opatření. Analýza Tríasových motivací k dlouhodobé spolupráci s československou rozvědkou umožňuje pochopit dilemata, jimž latinskoamerická nová levice čelila v procesu polarizace studené války. Primárně se jednalo o možnost získat ekonomickou podporu ze strany sovětského bloku, který mj. i díky svému prohlubujícímu se sblížování s revoluční Kubou začal být od počátku 60. let některými vnímán jako politický spojenec.¹³

Československo jako prostředník kubánsko-sovětského spojení

Kubánská revoluce vyvolala v zemích východního bloku silný zájem o do té doby upozaděný region Latinské Ameriky. Sovětské vedení si postupně začalo uvědo-

11 V českém jazyce se uruguayskému politickému vývoji věnují CHALUPA, Jiří: *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*. NLN, Praha 2012 a ZOUREK, Michal: *Uruguay*. Libri, Praha 2015.

12 K aktivitám tajných služeb v Uruguayi viz AGEE, Philip: *Byl jsem agentem CIA*. Panorama, Praha 1980; GARCÍA FERREIRA, Roberto: El asunto Mesutti. El anticomunismo y espionaje soviético en Uruguay. *Revista de Historia Iberoamericana*, 2011, roč. 4, č. 2, s. 84–111 a TÝŽ: Espionaje y política. La guerra fría y la inteligencia policial uruguaya, 1947–64. *Revista de Historia* (Costa Rica), 2012, No. 63–64, s. 13–33.

13 Spolu s historikem Aldem Marchesim jsme mezinárodnímu publiku prezentovali naši interpretaci této spolupráce, a to s důrazem na latinskoamerický politický kontext. MARCHESI, Aldo – ZOUREK, Michal: The New Latin American Left in a polarised Cold War. The story of Vivian Trías. *Cold War History*, 2022, Vol. 22, No. 1, s. 19–40.

movat významnou geopolitickou hodnotu Kuby i vlnu sympatií, jež Castrova vláda vyvolala. Proto, navzdory mnoha politickým konfliktům a ideologickým sporům, Sověti za žádnou cenu nechtěli ztratit svůj vliv na ostrově, a za tímto účelem učinili vůči kubánské vládě mnoho ústupků.¹⁴ Kubánsko-sovětské spojenectví mělo velký dopad i na sovětské satelity – v prvních letech Castrovy vlády především na Československo, neboť řada koncesí byla učiněna prostřednictvím této země z důvodu jejího specifického postavení. To na jedné straně spočívalo v úzkých diplomatických a hospodářských vazbách, které Československo udržovalo s Latinskou Amerikou již od meziválečného období a díky nimž mělo na počátku 60. let v regionu silnější pozici než SSSR či jakýkoliv jeho jiný satelit.¹⁵ Na straně druhé bylo Československo v regionu vnímáno jako hospodářsky a kulturně vyspělá země. Tyto faktory vedly k tomu, že se stalo důležitým prostředníkem a obhájcem sovětských zájmů, ale i zájmů samotné Kuby.¹⁶

Československo dodalo Castrově režimu velké průmyslové závody či zbraně a poskytl služby svých odborníků v různých oborech.¹⁷ Intenzivní spolupráce probíhala také v oblasti tajných služeb. Čechoslováci sehráli klíčovou roli při vytváření zpravodajského aparátu kubánskému režimu, přičemž StB výrazně zvýšila svou aktivitu v zemích Latinské Ameriky. Počátkem dekády začali českoslovenští špióni působit v šesti státech regionu: na Kubě (1960), v Uruguayi, Bolívii, Kolumbii, Venezuele (1961) a Chile (1962). Zmíněné státy se tak připojily k Argentíně, Brazílii a Mexiku, kde StB působila již od 50. let.¹⁸

Cíle československých tajných služeb v Latinské Americe jasně reflektovaly politické spojenectví mezi Sovětským svazem a Kubou. Primárním úkolem byl boj proti „hlavnímu nepříteli“, což konkrétně znamenalo shromažďování informací o politickém a ekonomickém tlaku USA v regionu a analýzu nepříznivých důsledků plynoucích ze spojenectví s USA. Druhým hlavním cílem bylo *upevnit a bránit kubánskou revoluci vytvořením hnutí na ochranu kubánské revoluce v Latinské Americe a dalších zemích s využitím dostupných prostředků*. Tento úkol měl být reali-

14 SPENSER, Daniela: The Caribbean Crisis. Catalyst for Soviet Projection in Latin America. In: GILBERT, Joseph M. – SPENSER, Daniela (eds.): *In from the Cold. Latin American's new encounter with the Cold War*. Duke University Press, Durham, NC, 2008, s. 77–111; BLIGHT, James G. – BRENNER, Philip: *Sad and Luminous Days. Cuba's Struggle with the Superpowers after the Missile Crisis*. Rowman & Littlefield, Lanham – Oxford 2002, s. 27–28.

15 OPATRŇY, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš: *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945–1989 en los archivos de la República Checa*. Karolinum, Praha 2015; ZOUREK, Michal: *Checoslovaquia y el Cono Sur 1945–1989. Relaciones políticas, económicas y culturales durante la Guerra Fría*. Karolinum, Praha 2014.

16 Když Washington v lednu 1961 přerušil diplomatické vztahy s Havanou, bylo to právě Československo, které napříště hájilo kubánské zájmy v USA. Obdobnou úlohu následně sehrálo i v některých státech Latinské Ameriky. *Archiv Ministerstva zahraničních věcí, f. Teritoriální odbory-tajné (TO-T)*, USA 1960–1964, Úhrada nákladů za zastupování kubánských zájmů v USA, nedatováno.

17 BORTLOVÁ, Hana: *Československo a Kuba v letech 1959–1962*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2011.

18 O organizačním aparátu StB v zahraničí viz ŽÁČEK, Pavel: Rozvědka. In: BÁRTA, Milan a kol.: *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. ÚSTR – Academia, Praha 2017, s. 53–92.

zován především prostřednictvím publikací článků a brožur či veřejných projevů významných osobností.¹⁹

Tím, kdo určoval směr práce a řídil činnost StB, byla sovětská KGB, která měla přístup ke všem dokumentům. Českoslovenští pracovníci rozvědky se se svými sovětskými kolegy v latinskoamerických zemích pravidelně setkávali a své postupy konzultovali. Například v Uruguayi KGB působila již od 50. let. Rezidentury měly získávat konkrétní informace a podle pokynů KGB provádět aktivní opatření, mnohdy s celokontinentálním dosahem. Zároveň i rezidentury samotné vyvíjely vlastní iniciativu a s ohledem na plnění pracovních plánů posílaly do centrály návrhy aktivních opatření. Část získaných informací, zejména týkajících se postojů latinskoamerických vlád ke Castrově režimu, byla dále postupována na „ostrov svobody“.²⁰ V lednu 1964 Manuel Piñeiro, šéf kubánských tajných služeb, zhodnotil úroveň československého zpravodajství jako velmi vysokou a dodal, že poskytované informace jsou kvalitnější nežli ty od KGB.²¹

Je nepochybné, že pomoc Kubě představovala hrozbu pro prosazování československých obchodních zájmů. Zbraně československého původu, nalezené u mnohých latinskoamerických protivládních organizací, stejně jako známý fakt, že se Praha stala důležitým tranzitním bodem, přes nějž na Kubu a zpět putovali členové partyzánských skupin s cílem absolvovat vojenský výcvik, ovlivnilo vnímání Československa a vyvolalo diplomatickou krizi. Venezuela a Brazílie například adresovaly do Prahy oficiální protesty a pohrozily přerušением diplomatických styků.²² Obecně byla podpora kubánské politiky vnucená Sovětským svazem pro Československo spíše přítěží, neboť výrazně ohrožovala jeho hospodářskou pozici v regionu. Na druhou stranu měl postoj Prahy mimořádný význam v latinskoamerickém boji proti imperialismu.

Vznik uruguayské rezidentury a její význam v latinskoamerické agendě StB

Je zřejmé, že zřízení rezidentury StB v Montevideu bylo součástí procesu, který reflektoval specifickou roli Československa v komplexních vazbách mezi Sovětským svazem a Kubou. Vnitřní záležitosti Uruguaye nebyly předmětem zvláštního zájmu StB. Rezidentura byla součástí široké kontinentální sítě, jejímž záměrem bylo osla-

19 *Archiv bezpečnostních složek (ABS)*, f. Hlavní správa rozvědky (I. správa), Zápis z jednání mezi KGB při Radě ministrů SSSR a ministerstva vnitřní ČSSR o výsledcích a dalším rozšíření spolupráce při koordinování rozvědných a kontrarozvědných opatření a o společném provádění těchto opatření, 26.–30. 6. 1961.

20 *ABS*, f. Hlavní správa rozvědky SNB – svazky, Agenturní svazky (I.S-4), svazek a. č. 80801/000, Výpis ze zprávy č. 42-Do-63 (LD) ze dne 25. 9. 1963 do Washingtonu, New Yorku, Mexika, Baires, La Paz, Rio, Bogota, Mexiko (oběžník), 25. 9. 1963.

21 Tamtéž, svazek a. č. 80723/012, Imon, 10. 1. 1964.

22 ZOUŘEK, Michal: Czechoslovakia and Latin America's Guerrilla Insurgencies. Secret Services, Training Networks, Mobility and Transportation. In: HARMER, Tanya – MARTÍN ALVAREZ, Alberto (eds.): *Towards a Global History of Latin America's Revolutionary Left*. University Press of Florida, Gainesville 2020, s. 27–66.

bit pozici USA. Cíle StB se v jednotlivých latinskoamerických státech příliš nelišily, a pokud ano, bylo to dáno specifickou situací každé země. V případě Uruguaye bylo zřízení rezidentury zdůvodněno následujícími slovy: *Nabízí možnosti provádět aktivní opatření, zejména [přes] publikace, které se později mohou rozšířit do dalších latinskoamerických zemí. Kromě toho nabízí dobré možnosti šíření a podpory kubánské revoluce, protože revoluční Kuba je v Uruguayi poměrně populární, zejména mezi studenty a intelektuály.*²³

Činnost rezidentur závisela především na schopnostech jejích zaměstnanců, ideologicky pečlivě prověřených kádrových příslušníků Ministerstva vnitra. V letech 1961–1977 se v čele té montevidejské vystřídalo celkem šest osob.²⁴ Počet důstojníků I. správy působících v zemi osciloval mezi jedním a čtyřmi operativními pracovníky. Klíčovou postavou byl Vlastimil Veselý (krycí jméno „Vlasák“), první rezident, který v zemi působil od ledna 1961 do srpna 1965, oficiálně legalizovaný jako tajemník zastupitelského úřadu. V době jeho příjezdu do Uruguaye mu bylo 35 let. Po absolvování Vysoké školy politických a hospodářských věd nastoupil v roce 1954 na Ministerstvo vnitra. V letech 1956–1960 pracoval na rezidentuře v Buenos Aires, díky čemuž ovládal španělský jazyk a velmi dobře se orientoval v latinskoamerickém prostředí.²⁵

Je pochopitelné, že činnost rezidentury během svého téměř sedmnáctiletého trvání prošla značným vývojem. Z analýzy plánů práce vyplývá, že v letech 1961–1965 se zaměřovala především na organizování aktivních opatření na podporu Kuby. Tato priorita je patrná i z obsahu dokumentů zasílaných z Montevidea do pražské centrály. Například 25 z 65 zpráv podaných v roce 1962 se zabývalo uruguaysko-kubánskými vztahy, dalších 12 pak spoluprací mezi Uruguayí a USA, především protikomunistickými aktivitami v zemi.²⁶

Z počátku byl význam rezidentury v Montevideu dán postojem uruguayské vlády ke Castrově administrativě. Přestože Uruguay na konferenci v Punta del Este v lednu 1962 hlasovala pro vyloučení Kuby z Organizace amerických států (Organization of American States, OAS), zůstala jednou z mála latinskoamerických zemí, které s Kubou udržovaly diplomatické a hospodářské styky.²⁷ Během schůzky ministrů zahraniční na zmíněné konferenci v uruguayském letovisku měl Veselý za úkol

23 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 11381/000, Založení rezidentury při čs. vyslanectví v Montevideu – Uruguay, 2. 11. 1960.

24 Jednalo se o následující rezidenty: Vlastimil Veselý (nar. 1925, krycí jméno „Vlasák“) 1961–1965, Jaroslav Rybář (nar. 1926, krycí jméno „Trnka“) 1965–1968, František Vacula (nar. 1922, krycí jméno „Ježerský“) 1968–1970, Emil Filip (nar. 1925, krycí jméno „Hejduk“) 1970–1971, Zdeněk Neuman (nar. 1930, krycí jméno „Neklan“) 1971–1973 a Vladimír Horák (nar. 1928, krycí jméno „Holubec“) 1973–1977.

25 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Vlastimil Veselý, ev. č. 10263/6096, Závěrečné hodnocení práce s. mjr. Vlastimila Veselého, 25. 8. 1965.

26 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 80758/013, Hodnocení informační činnosti rezidentury v Montevideu v roce 1962, 6. 12. 1962.

27 HARMER, Tanya: “The Cuban question” and the Cold War in Latin America, 1959–1964. *Journal of Cold War Studies*, 2019, roč. 21, č. 3, s. 114–151.

shromáždit informace o postoji jednotlivých zemí a předat je zástupcům kubánské rozvědky, jež operovala v Uruguayi. Celkem bylo předáno 42 zpráv a tyto informace následně Kubánci využívali při vyjednáváních na konferenci. Po vyloučení Kuby pověřila KGB Čechoslováky, aby „převzali“ všechna jednání na následujících konferencích OAS a zajišťovali jejich informační pokrytí.²⁸

V prvních dvou letech existence uruguayské rezidentury byl Veselý jediným československým operativním pracovníkem v zemi, což ukazuje, že Montevideo zpočátku nebylo pro StB důležitou základnou. Po tomto přechodném období však můžeme pozorovat výraznou změnu. V roce 1963 se centrála rozhodla zvýšit počet zaměstnanců rezidentury o dva nové operativní důstojníky. Důvodem byl fakt, že Uruguay nadále udržovala vztahy s Kubou a současně nabízela dobré podmínky pro rozvědnou práci. Pohyb československých pracovníků nebyl omezován a ani nepocítovali ohrožení ze strany uruguayské kontrarozvědky. Zároveň bylo relativně snadné navazovat kontakty, a to i ve vrcholných politických sférách.²⁹

Tyto příznivé podmínky kontrastovaly s vývojem v sousedních zemích. V dubnu 1963 došlo v Argentině ke špionážnímu skandálu, jehož důsledkem bylo uvěznění tří Čechoslováků, prohlášení šéfa legace za personu non grata a přerušeni činnosti StB v zemi.³⁰ Na přelomu března a dubna 1964 došlo k převratu v Brazílii, kde do té doby StB vyvíjela mimořádnou aktivitu. Po nástupu vojenské vlády však byla její činnost paralyzována. Nejvýznamnější představitelé opozice, bývalý prezident João Goulart a guvernér Río Grande do Sul Leonel Brizola, přitom získali politický azyl právě v Uruguayi.³¹

Za těchto okolností se rezidentura v Montevideu na několik dalších let stala jednou z nejdůležitějších základen StB v Latinské Americe, která těžila z vysoce efektivních místních spolupracovníků. Pod silným nátlakem Washingtonu nakonec Montevideo v září 1964 přerušilo diplomatické styky s Havanou.³² Tento fakt vedl k jisté reorganizaci práce. Namísto informací týkajících se vládní politiky vůči Kubě se výrazným rysem staly aktivní opatření tiskového charakteru.

Místní spolupracovníci

Pro plnění pracovních plánů bylo nutné vytvořit efektivní síť místních kontaktů. V rámci komunistických tajných služeb existovala jistá dělba práce, proto byly ob-

28 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 11381, Přehled agenturně operativní práce rezidentury v Montevideu v I. čtvrtletí 1962, 17. 4. 1962.

29 Tamtéž, f. I.S-4, svazek a. č. 80758/013, Uruguay, listopad 1962 (blíže nedatováno).

30 ZOUŘEK, Michal: *Čechoslovaquia y el Cono Sur 1945–1989. Relaciones políticas, económicas y culturales durante la Guerra Fría*, s. 60–61.

31 MORAES LEITE, Maria Claudia: *A trajetória política de Leonel de Moura Brizola no exílio uruguaio (1964–1977)*. Dizertační práce. Universidade Federal do Rio Grande do Sul, Porto Alegre 2015.

32 GARCÍA, Roberto – GIRONA, Martín: Una “inmensa potencia explosiva”. Uruguay y la ruptura de relaciones con Cuba en 1964. In: MORGENFELD, Leandro – MÍGUEZ, Cecilia (eds.): *Los condicionantes internos de la política exterior*. Teseo, Buenos Aires 2020, s. 109–140.

jekty zájmu StB odlišné od KGB či dalších rozvědek. Podle dohody z června 1961 měli příslušníci StB zakázáno udržovat v zahraničí kontakty s lokálními členy komunistických stran nebo organizacemi pod jejich přímým vlivem.³³ Na ty totiž „dohlížela“ KGB.³⁴ Ve snaze plnit své cíle se latinskoamerické rezidentury StB zaměřovaly hlavně na vyhledávání „pokrokových nacionalistů“ podporujících národněosvobozenecká hnutí.

Vytvořit efektivní zpravodajskou síť trvalo rezidenturám přinejmenším dva až tři roky. Uruguay, kde byly pracovní podmínky lepší než v jiných zemích regionu, nebyla výjimkou. Nejprve si důstojník I. správy vytvořil seznam „styků“, které se jevíly zajímavé pro budoucí spolupráci. Pokud měl styk potenciál a začalo se na něm pracovat, přešel do kategorie „typ“. V případě pravidelné spolupráce se mohla osoba dostat do kategorie „důvěrný styk“.³⁵ Nejvyšší kategorií byl „agent“, tj. osoba získaná k pravidelné a vědomé spolupráci, plnící úkoly zadávané řídicím orgánem a podléhající přísným zásadám konspirace.³⁶ Kromě ideologické shody, tedy odporu vůči kapitalistickému systému, byly častou motivací i materiální hlediska. Českoslovenští špioni dávali svým spolupracovníkům drobné „pozornosti“, jako např. lahve whisky a americké cigarety, agenti byli kromě toho za svou činnost ještě odměňováni v amerických dolarech.

Jako potenciální agenti byli tipováni především úředníci státního aparátu, kteří mohli získávat dokumenty týkající se politiky státu, novináři a intelektuálové vhodní k tiskovým aktivním opatřením, případně i politici z méně významných stran či skupin.³⁷ S ohledem na perspektivu další spolupráce byly vybírány zejména osoby ve věku 30–40 let. StB věnovala značnou pozornost tomu, aby agenti nebyli spojováni s Československem či jinou komunistickou zemí. Proto jim mj. bylo zakázováno kontaktovat a navštěvovat zastupitelský úřad, přičemž i schůzky s československými důstojníky probíhaly v utajení. Obecně se StB bránila verbovat agenty z řad osob, jež zastávaly významné funkce v politickém a společenském životě. Například ministři a poslanci se dle oficiálních instrukcí mohli dostat pouze na stupeň „důvěrný styk“. Pokud by se totiž taková spolupráce provalila, mohlo by to vážně narušit bilaterální vztahy i pověst Československa. Mezi „důvěrným stykem“ a „agentem“ přesto existovala poměrně tenká dělící linie. Potvrzení spolupráce formou podpisu bylo výjimečné, přičemž ani v komunikaci řídicí orgán nepoužíval výraz agent, nýbrž spolupracovník či přítel. Ve většině případů byla spolupráce agentů vědomá, nicméně existují i výjimky. Někteří agenti byli např. zverbováni tzv. „pod cizí vlajkou“, tj. přímo místním spolupracovníkem, aniž by kdy měli s operativním pracovníkem StB jakýkoliv přímý kontakt.

33 ABS, f. I. správa, Směrnice pro agenturně operativní práci v zahraničí, srpen 1964 (blíže nedatováno).

34 Tamtéž, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/000, AO Družba, říjen 1964 (blíže nedatováno).

35 ABS, f. I. správa, Směrnice pro agenturně operativní práci v zahraničí, srpen 1964 (blíže nedatováno).

36 Tamtéž.

37 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 80650, These připomínek pro poradu residentů, 18. 8. 1961.

Během svého působení v letech 1961–1977 rezidentura StB v Montevideu získala celkem 13 agentů. Jednalo se primárně o státní úředníky, novináře a osoby spjaté se Socialistickou stranou. V porovnání s jinými rezidenturami se nejedná o nízké číslo. V Brazílii během svého působení v letech 1952–1972 StB naverbovala 30 agentů. V Chile v letech 1962–1973 to bylo 15 osob. Za jisté specifikum uruguayských agentů lze považovat to, že jejich spolupráce měla dlouhodobější ráz, což bylo do jisté míry dáno stabilnějším politickým prostředím.

Příznačným rysem práce uruguayské rezidentury byl fakt, že ve středu jejího zájmu stálo několik politických uskupení. Zájem o nacionalisticky a antiimperialisticky orientované organizace vyústil v rychlé navázání spolupráce uvnitř všech relevantních stran, kromě komunistů.³⁸ Největší zájem měla StB od samého počátku o největší strany, tj. Národní stranu (Partido Nacional) a Stranu Colorado (Partido Colorado), které se od vyhlášení uruguayské samostatnosti střídaly u politické moci. S ohledem na význam těchto dvou tradičních uskupení nebyli jejich představitelé vhodní k tomu, aby se stali agenti. Šlo u nich hlavně o získávání informací o vládní politice.³⁹

V rámci Národní strany, jež v letech 1959–1967 disponovala vládní většinou, měla StB zájem především o nacionalisticky orientovanou herreristickou frakci zastávající na počátku 60. let protiamerické pozice.⁴⁰ Díky kontaktům uvnitř této frakce dokázala StB zásobovat Kubánce velmi cennými informacemi. Jejich nejvýznamnějším zdrojem byl diplomat Héctor Gros Espiell, který v letech 1963–1964 zastával post náměstka ministra zahraničí. V průběhu let 1961–1967 měl se zástupci StB 57 schůzek, během nichž předal řadu údajů týkajících se zahraniční politiky země.⁴¹ Kromě náměstka Grose Espiella se československým rozvědčikům podařilo na uruguayském MZV napojit i na samotného ministra Alejandra Zorrillo de San Martín. „Důvěrným stykem“ StB se totiž stal jeho syn působící jako ministrův osobní tajemník.⁴²

V rámci Strany Colorado se StB zaměřila především na centristickou frakci 15, označovanou také jako „neobatllistická“, neboť se hlásila k sociální politice Josého Batlleho y Ordoñezze, nejvýznamnějšího uruguayského politika první třetiny 20. století. V čele frakce stál jeho synovec Luis Batlle Berres, prezident země v letech 1947–1951. Hlavním kontaktem StB uvnitř strany byl Glauco Segovia, kte-

38 Tamtéž, svazek a. č. 80758/013, Plán práce referátu Uruguay na rok 1962, 12. 1. 1962.

39 ZOUŘEK, Michal: Los servicios secretos del Bloque Soviético y sus aliados en América Latina. El Partido Colorado y el Partido Nacional en los planes de la inteligencia checoslovaca en Uruguay. *Izquierdas*, 2020, Vol. 13, No. 49, s. 4120–4139.

40 Jednalo se o frakci kolem Luise Alberta de Herrery, konzervativního katolíka a antikomunisty, velkého obdivovatele Francisca Franca. Od 40. let Herrera, stejně jako např. Perón, zastával kritický postoj k rostoucí severoamerické hegemonii v regionu. Ve vztahu ke Castrově Kubě herreristé z počátku zastávali ambivalentní pozici, postupně však začali inklinovat k přerušení diplomatických styků.

41 Svazek Grose Espiella čítá 165 stran. ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 11500/302.

42 Informace o Alexandru Zorrillovi de San Martín, který s StB spolupracoval až do roku 1972, viz Tamtéž, svazek a. č. 11749/303.

rý v 50. letech zastával post ministra vnitra.⁴³ V letech 1961–1965, v době, kdy byl poslancem a následně senátorem, měl s československým rezidentem celkem 32 schůzek. Segovia byl vůbec prvním Veselého kontaktem, a právě jeho prostřednictvím se rezidentuře podařilo proniknout do vyšších politických kruhů. O významu, který I. správa MV Straně Colorado v prvních letech přikládala, svědčí to, že drobným darem financovala její kampaň před volbami v roce 1962.⁴⁴

Socialistická strana naopak pro StB z počátku velký význam neměla, což bylo dáno jejím malým politickým vlivem.⁴⁵ V roce 1958 získala ve volbách 3,5 % hlasů a o čtyři roky později jako součást Lidové unie (Unión Popular) dokonce jen 2,3 %, což pro stranu znamenalo ztrátu parlamentního zastoupení.⁴⁶ Záhy se ale ukázalo, že socialisté měli pro StB mimořádnou důležitost, a to především díky velkému intelektuálnímu kapitálu. V situaci, kdy se tradiční strany od poloviny 60. let stále jasněji profilovaly jako podporovatelé USA, stali se socialisté hlavním politickým spojencem StB v zemi. Forma a rozsah spolupráce Viviana Trías je pak naprosto jedinečná, a to nejen v latinskoamerickém kontextu.

Vivian Trías a první kontakty s StB

Vivian Trías byl hlavním mluvčím mladé generace Socialistické strany, která se hlásila k tzv. tercerismu. Pod silným vlivem marxismu, anarchismu, jakož i mezinárodně-politické situace tato skupina začala vážně zpochybňovat dosavadní eurocentrickou a proamerickou politiku dlouholetého lídra strany Emilia Frugoniho. Tvrdě odsuzovala americkou invazi v Guatemale či francouzské represe v Alžírsku, jež podporovali francouzští socialisté a vyústily v odchod Uruguayců ze Socialistické internacionály. Tyto události zásadním způsobem akcelerovaly antiimperialistický diskurz.

Tríasova pozice uvnitř strany od 50. let postupně rostla. V roce 1953 byl zvolen do výkonného výboru a v roce 1956 se stal poslancem. Na politický vrchol se Trías dostal v roce 1960, kdy byl zvolen generálním tajemníkem strany. Současně byl považován za hlavního teoretika uruguayského socialismu. Ve svých mimořádně početných publikacích nabízel revizionistickou interpretaci dějin usilující o „nacionalizaci“ marxismu. Uruguayské problémy interpretoval v kontextu problémů Latinské Ameriky a třetího světa jako výsledek nerovnováhy mezi závislými státy

43 Svazek Glauca Segovii má 57 stran. Tamtéž, svazek a. č. 11498/300.

44 Tamtéž, svazek a. č. 11498/300, Rey – záznam ze schůzek dne 15. 5. a 25. 5., 26. 5. 1962.

45 Uruguayská levice dlouhodobě nedokázala narušit dominantní pozici blancos a colorados. V této souvislosti se mnoho desítek let hovořilo o tzv. uruguayském bipartismu, neboť žádný třetí subjekt nedokázal získat relevantní počet hlasů. K redefinici této hegemonie došlo po volbách v roce 1971, kdy Široká fronta (Frente Amplio), koalice tvořená komunisty, socialisty, křesťanskými demokraty a dalšími subjekty levicové orientace, získala 18,3 % hlasů. V dalších volbách můžeme sledovat nárůst podpory této koalice, což vyvrcholilo zvolením jejího kandidáta Tabarého Vázqueze prezidentem v roce 2004.

46 ZUBILLAGA, Carlos – PÉREZ, Romeo: *Los partidos políticos*. CLAEH, Montevideo 1983, s. 115.

a velmocemi.⁴⁷ Řešení Trías nacházel v porážce severoamerického imperialismu, a právě tomuto cíli zasvětil výraznou část své politické a intelektuální činnosti.⁴⁸

Do těchto zásadních transformací Socialistické strany vstoupila významným způsobem kubánská revoluce. Prvně v dějinách došlo ke spojení silně fragmentované latinskoamerické levice, která jednotně vyjádřila vývoji na Kubě svou podporu a solidaritu. Úspěch partyzánů kolem Fidela Castra si v prvních měsících vysloužil sympatie uruguayských osobností napříč politickým spektrem.⁴⁹ Následná radikalizace severoamerické politiky vůči Latinské Americe, jejímž cílem bylo zabránit ustavení další levicové vlády, vyvolala posílení antiimperialistických nálad. Kromě nové vitality vznesla kubánská revoluce do uruguayského socialismu také nové výzvy. Během 60. let se hlavními tématy staly ozbrojený boj na straně jedné a sjednocení levicových sil na straně druhé. Přiklon ke kubánské politice a její následný vývoj přitom vyžadovaly zásadní redefinici vztahu k Sovětskému svazu, který začal být částí socialistů vnímán jako partner v boji pro imperialismu. Na scéně se současně objevil nový nečekaný spojenec v podobě československé rozvědky.

K prvnímu kontaktu Vlastimila Veselého se Socialistickou stranou došlo v červnu 1961, tedy necelý půl rok po jeho příjezdu do země. Ve snaze zjistit publikační možnosti, navštívil redakci stranického týdeníku *El Sol*, kde na něj silně zapůsobil zájem otisknout texty na podporu Kuby.⁵⁰ Redaktor Guillermo Chifflet dokonce na Veselého tlačil, aby týdeníku takové materiály dodával. V srpnu tak byla vydána první série článků odsuzujících latinskoamerickou politiku USA, které byly podle Veselého zprávy napsány podle jeho tezí předaných redakci. Stejně jako v případě dalších aktivních opatření tiskového charakteru však vyvstává problém, že o obsahu těchto tezí nejsou v ABS žádné explicitní informace. Ačkoliv můžeme jen spekulovat o jaké konkrétní články se jednalo, centrála považovala jejich publikaci za to nejlepší, co rezidentura v Montevideu v průběhu roku 1961 učinila.

Byl to právě Chifflet, kdo Veselému představil generálního tajemníka strany Viviana Tríase. Ten byl v té době silně zaneprázdněn přípravami na volby, a tak došlo v následujících měsících jen k nepočetným setkáním. Tehdy také prošel pozoruhodnou proměnou Tríasův postoj ke Kubě. Po roce vyhrocených konfliktů s USA Fidel Castro 2. prosince 1961 otevřeně deklaroval marxisticko-leninistický charakter revoluce. Část latinskoamerické nekomunistické levice toto rozhodnutí kritizovala, a to včetně Tríase. Ten se Veselému svěřil, že svou prosovětskou orientací Kuba nepochybně ztratí podporu jistých částí Národní strany a Strany Colorado.

47 Trías ve svých pracích zdůrazňoval kontinuitu mezi občanskými agrárními revoltami 19. století a bojem levice ve 20. století. Mezi jeho neznámější knihy patří *Las montoneras y el Imperio Británico* (Ediciones Uruguayas, Montevideo 1961), *Por un Socialismo Nacional* (Ediciones El Sol, Montevideo 1967) a zejména *Juan Manuel de Rosas* (Ediciones de la Banda Oriental, Montevideo 1970).

48 LÓPEZ D'ALESSANDRO, Fernando: *El hombre que fue Ríos. La inteligencia checoslovaca y la izquierda nacional (1956–1977)*, s. 52.

49 REY TRISTÁN, Eduardo: *La izquierda revolucionaria uruguay 1955–1973*. CSIC, Universidad de Sevilla, Deputación de Sevilla, Sevilla 2005, s. 51–84.

50 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 11503, Chifflet – záznam ze schůzek dne 14. 7. , 25. 7. , 1. 8. a 15. 8. 1961.

Castrův krok měl mít podle něj neblahý vliv i na volební výsledek nekomunistických levicových sil s ohledem na negativní vztah jejich elektorátu k Sovětskému svazu.⁵¹

Krátce poté, na konci prosince 1961, Trías odcestoval na Kubu, kam byl pozván jako člen uruguayského koordinačního výboru na obranu revoluce. Pokud měl do té doby jisté pochybnosti, návštěva ostrova ho přesvědčila o správnosti kubánské cesty. V textech, které po návratu publikoval, vylíčil mimořádné nadšení z revolučního procesu i osobnosti Fidela Castra, s nímž se dvakrát sešel.⁵² V rozhovoru s Veselým, který proběhl krátce po návratu, měl Trías vyjádřit pochopení pro marxisticko-leninistickou orientaci Kuby. Aliance se Sověty byla z jeho pohledu logickým a nevyhnutelným krokem, jenž v kontextu silícího severoamerického tlaku mohl garantovat životnost režimu, ve kterém spatřoval vzor pro ostatní země Latinské Ameriky.⁵³

Teprve volební debakl socialistů na konci roku 1962 a s tím spojená ztráta Tríasova poslaneckého mandátu, jakož i následná rezignace na post generálního tajemníka strany otevřely cestu k jeho intenzivnější spolupráci s StB. V polovině roku 1963 psal Veselý do centrály, že se nabízejí ideální podmínky k získání Tríasu jako agenta. Kontakt trval již dva roky a mezi oběma muži podobného věku panovala vzájemná důvěra. Trías, který nezastával žádnou politickou funkci, měl nyní více času na psaní článků a knih, jejichž nacionalistický a protiimperialistický charakter korespondoval se zájmy československé rozvědky. Na druhou stranu Trías viděl v Českoslováciích možnost, jak získat prostředky na své intelektuální aktivity, případně i podporu pro Socialistickou stranu.

Vivian Trías jako agent StB

Dobré zkušenosti obou stran s dosavadním průběhem spolupráce vyústily v očekávaný krok. V červnu 1964 se Trías stal agentem s krycím jménem „Ríos“. Vázační akt proběhl ústní formou, a jak zmiňuje Veselý, Tríasu návrh nepřekvapil, jednalo se podle něj o přirozený vývoj.⁵⁴ Následně se spolupráce ještě více zintenzivnila a získala organizovanější charakter. Větší důraz byl kladen na zásady konspirace. Trías absolvoval kurz, v jehož rámci byl instruován, jak vytvářet legendy, psát zprávy a vybírat zájmové osoby. Co se týče Socialistické strany, jeho povinností bylo zachovat naprosté mlčení. Spolupráce měla osobní, nikoliv stranický charakter, ačkoliv byl Trías předním představitelem strany a při aktivních opatřeních byli využíváni i další její členové.⁵⁵ Po svém příjezdu v srpnu 1965 začal nový rezident Jaroslav Rybář (krycí jméno „Trnka“) věnovat zvýšenou pozornost konspiraci během schů-

51 Tamtéž, svazek a. č. 43943/000, Trías – záznam ze schůzek dne 17. 11. , 28. 11. , 5. 12. a 17. 12. 1961.

52 TRÍAS, Vivian: Diálogo con Fidel Castro. *Marcha*, 26. 1. 1962, s. 11.

53 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/000, Ríos – záznam ze schůzek dne 5. 2. , 1. 3. a 6. 3. 1962.

54 Tamtéž, svazek a. č. 43943/000, Memorandum, 5. 5. 1964.

55 Tamtéž, svazek a. č. 43943/020, Ríos – záznam ze schůzek dne 28. 9. , 5. 10. , 13. 10. 1964 a 29. 10. 1964.

zek s Tríasem. Ty se tak nadále konaly v tzv. konspiračních bytech. Šlo o technický termín StB, který v tomto případě neoznačoval byty jako takové, ale spíše malé kanceláře, jež byly v průběhu času několikrát měněny. „Byt“ určený pro schůzky s Tríasem v ulici Buenos Aires v historické části Montevidea byl vůbec prvním konspiračním bytem StB v Latinské Americe, což ukazuje na jeho značnou důležitost.⁵⁶

V následujících měsících Trías začal naplno využívat své rozsáhlé kontakty a analytické schopnosti. V roce 1965 došlo ke změně v náplni jeho práce. Zatímco do té doby bylo jeho úkolem zejména psát a publikovat články, tato činnost následně ustoupila do pozadí. Napříště byl touto aktivitou primárně pověřen Guillermo Bernhard, ředitel deníku *Época*, který se stal agentem StB s krycím jménem „Rajka“ v květnu 1965.⁵⁷ Až do svého zániku v roce 1967 čelil deník vážným ekonomickým problémům a Bernhard opakovaně žádal StB o finanční podporu, jež během dvou let dosáhla celkové výše 4300 dolarů.⁵⁸

Trías se měl soustředit zejména na psaní knih, které měly větší dosah než články. StB mu přitom přislíbila distribuci jeho prací v dalších latinskoamerických zemích. První knihou, jež v dokumentech figuruje jako aktivní opatření (AO) StB, byla práce *La Crisis del Dólar* (Dolarová krize) z roku 1966.⁵⁹ Ačkoliv některé pasáže knihy měly být napsány dle československých tezí, není možné zjistit, o jaké konkrétní pasáže se jedná. StB měla současně financovat propagaci knihy v tisku a podpořit vydání díla v Chile v nakladatelství Prensa Latinoamericana. Existenci tohoto vydání se však navzdory tvrzení rezidentury nepodařilo dohledat, a tak k realizaci pravděpodobně nedošlo.

Otazníky vyvstávají i nad dalším aktivním opatřením z téhož roku. AO MINA sice byla hodnocena jako dosavadní vůbec nejuspěšnější operace StB v zemi, z dokumentů se však nedá jasně identifikovat, co bylo její podstatou. V jejím rámci měl Trías údajně založit organizaci nazvanou Comité Juvenil Antiimperialista del Uruguay (Antiimperialistický výbor uruguayské mládeže).⁶⁰ Přestože StB dokonce finančně přispěla na výrobu odznaků pro její členy, kterých mělo být kolem 3000 po celé zemi, v uruguayských zdrojích o tak velké mládežnické organizaci neexistují žádné informace.

V roce 1966 se Trías jako kandidát na poslance opět zapojil do volební kampaně. S tím sice StB nesouhlasila, ale byla si vědoma toho, že toto jeho rozhodnutí není schopna změnit. *Měli jsme pocit, že kdybychom chtěli Tríasovi nějakým způsobem bránit ve veřejné činnosti, snášel by to velmi špatně a určitě by to ovlivnilo jeho vztah k nám.*⁶¹ Tento postoj je jedním z několika konkrétních příkladů, jež relativizují

56 Tamtéž, Ríos – záznam o schůzkách provedených během srpna 1965, 26. 8. 1965.

57 Tamtéž, Ríos, 11. 1. 1965.

58 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 44176/000.

59 TRÍAS, Vivian: *La Crisis del Dólar*. Ediciones El Sol, Montevideo 1966.

60 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/020, Záznam o schůzkách provedených během dubna a první poloviny května, květen 1966 (blíže nedatováno); Tamtéž, svazek a. č. 43943/000, Memorandum, 26. 10. 1973.

61 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/020, Záznam o schůzkách provedených během srpna 1965, 26. 8. 1965.

fakt, že by byl Trías ve vztahu k StB v podřízeném postavení. Ačkoliv jeho kandidatura v době, kdy byl již agentem, byla v rozporu s pokyny rozvědky pro operativní práci v zahraničí, Trías ji považoval za povinnost vůči své straně, za kterou byl nominován.⁶² Je tedy zřejmé, že práci pro stranu upřednostňoval před StB. K jeho zvolení poslancem nakonec nedošlo, a tak můžeme jen spekulovat, jakým směrem by se spolupráce s československou rozvědkou vyvíjela. Je ale pravděpodobné, že by již neměla stejnou intenzitu.

V Uruguayi se v následujících měsících prohlubovala ekonomická krize a s tím rostl i počet stávek a pouličních nepokojů. Novým fenoménem se stalo působení městské guerillové organizace Tupamaros. V atmosféře sílícího sociálního napětí vláda přijímala opatření omezující některé demokratické svobody.⁶³ V zájmu Tríasovy bezpečnosti bylo proto rozhodnuto, aby některé aktivity delegoval na své kolegy. Nejintenzivnější spolupráce byla v tomto ohledu s Enriquem Ballou, členem Socialistické strany a civilním zaměstnancem ministerstva obrany, jenž měl přímé vazby na americké občany. V červnu 1968 byl Balla naverbován jako agent StB „pod cizí vlajkou“ s krycím jménem „Rosiko“. Byl získán Tríasem bez přímého kontaktu s rezidenturou, přičemž své úkoly vnímal jako pomoc straně, nikoliv StB.⁶⁴ Balla pro Tríasu získal mj. kompletní seznam amerických zaměstnanců v zemi, a ten jej následně předal svému řídicímu orgánu.⁶⁵ Trías v následujících letech tímto způsobem „naverboval“ ještě další tři agenty, včetně své manželky, kteří o svém napojení na StB neměli tušení.

S ohledem na posouzení Tríasovy spolupráce s StB je zásadní jeho postoj k politickému vývoji v Československu v roce 1968. Snahou rezidentury totiž bylo vždy popisovat jeho názory v souladu se situací v Praze. V červenci tak psal rezident „Rybář“ do centrály, že reformní proces vyvolal v agentovi nadšení. *Je mu velmi sympatické, že zkoušíme jít po vlastní cestě socialismu, která je přizpůsobena našim podmínkám, a nekopírujeme slepě cizí vzory.*⁶⁶ Zprávy, jež by následně přinášely Tríasovy postoje k srpnovým událostem, ale téměř absentují. Pro rezidenturu se jednalo o velmi citlivou věc, neboť další vývoj v Československu byl nejasný. I v příštích týdnech a měsících se rezidentura tomuto tématu vyhýbala. Objevuje se pouze obecné tvrzení, že Trías *má pochopení pro proces politické konsolidace v Československu, je marxista a uvědomuje si, že máme společné nepřátele a společné cíle.*⁶⁷ Zprávy zcela opomíjejí jeho veřejné proklamace, kdy jako šéfredaktor týdeníku *Izquierdas* invazi vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR odsoudil.⁶⁸

Práce StB byla na jistou dobu ochromena. Několik významných pracovníků emi-

62 Tamtéž.

63 ZOUREK, Michal: *Uruguay*, s. 64–70.

64 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/021, Rosiko, souhrnné memorandum, duben 1968 (bližší nedatováno).

65 Tamtéž, svazek a. č. 43943/021, Vyjádření k využití agenta Riöse, 4. 12. 1967.

66 Tamtéž, Ríos, červenec 1968 (bližší nedatováno).

67 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/000, Vyhodnocení spolupráce od 5. 7. 1968 do 22. 1. 1970, 25. 3. 1970.

68 TRÍAS, Vivian: *Izquierda ante la invasión. El fantasma de Stalin. Izquierda*, 11. 9. 1968, s. 7.

grovalo, mnoho bylo nuceno v následujících měsících službu z politických důvodů opustit. Nestabilita se projevila i na činnosti rezidentury, kde se během let 1968–1973 vystřídali tři rezidenti. Vážný problém představovala zejména emigrace vídeňského rezidenta Ladislava Bittmana (1931–2018) do USA. Ten během své práce v centrále v letech 1964–1966 získal přehled o aktivních opatřeních StB v Latinské Americe. V březnu 1965 se dokonce zúčastnil porady v Montevideu s tehdejším rezidentem Veselým, který se tak po roce 1968 již nemohl z bezpečnostních důvodů do regionu vrátit. Obava panovala i v případě samotného Trías. Bittman sice znal pouze jeho krycí jméno, vzhledem k jeho důležitosti se ale mohl teoreticky dovědět, o koho jde.⁶⁹ Proto bylo rozhodnuto kontakt s Tríasem v příštích měsících dočasně utlumit.

Ovšem i Tríasovy možnosti začaly být s ohledem na politickou situaci v Uruguayi stále omezenější. Po vyhlášení tzv. rychlých bezpečnostních opatření prezidenta Pacheca Areca, která v atmosféře sílícího sociálního napětí oklešťovala svobodu slova, právo na shromažďování, jakož i pravomoci parlamentu, se socialisté v letech 1968–1970 ocitli v poloilegálním postavení.

Za této situace se StB snažila Tríasovu další činnost směřovat do zahraničí, konkrétně do zemí, do jejichž dalšího politického vývoje vkládal sovětský blok velké naděje. Jednalo se o Peru, kde se v roce 1968 dostala k moci levicová vojenská junta vedená Juanem Velascem Alvaradem, a do Chile, kde se s napětím očekávaly výsledky příštích prezidentských voleb.⁷⁰ Trías se zdál být pro pokrytí obou zemí ideální volbou. Na jedné straně projevoval dlouhodobý zájem o vliv armády v politice, na straně druhé od 50. let udržoval intenzivní kontakty se členy Socialistické strany Chile (Partido Socialista de Chile), přičemž se Salvadorem Allendem ho pojil přátelský vztah. V listopadu 1969 Trías odjel na tři týdny do Limy a Santiaga de Chile. Cílem cesty, kterou StB financovala částkou 800 dolarů, bylo získat podklady pro publikaci o peruánském politickém procesu a zároveň doporučit kontakty, jež by měly zájem o spolupráci s místními rezidenturami. Výslovně se uvádí, že to musí být nekomunisté s protimperialistickým přesvědčením.⁷¹

Po návratu Trías podal rozsáhlé zprávy a současně dokončil knihu *La crisis del imperio* (Krise impéria).⁷² Ačkoliv se má jednat o aktivní opatření založená na tezích StB, je zarážející, že autor v boji proti imperialismu klade větší důraz na národněosvobozencká hnutí nežli na politiku Sovětského svazu. Trías, který byl tehdy již pět let agentem StB, v knize financované československou rozvědkou současně jako svůj hlavní teoretický vzor uvádí Mao Ce-Tunga, ideologického nepřítele Sovětského svazu. Čínskou revoluci z roku 1949 pak charakterizuje jako ústřední událost nového cyklu protimperialistických revolucí.⁷³

69 ABS, I.S-4, svazek a. č. 43943/021, Montevideo, 6. 1. 1969.

70 Tamtéž, svazek a. č. 43943/022, Montevideo, 15. 9. 1969.

71 Tamtéž, AO INKA, 19. 3. 1970.

72 První vydání knihy vyšlo v roce 1970 v Montevideu v nakladatelství Banda Oriental.

73 TRÍAS, Vivian: *La crisis del imperio*. Ediciones de la Banda Oriental, Montevideo 1989, s. 27.

V listopadu 1970 Trías znovu odcestoval do Chile, tentokrát se na pozvání Socialistické strany účastnil prezidentské inaugurace Salvadora Allendeho.⁷⁴ V květnu pak navštívil Chile potřetí. Jednalo se o návštěvu organizovanou StB, jejímž cílem bylo prohloubit kontakty s prezidentem a důležitými členy jeho administrativy. S Allendem se Trías setkal dvakrát, několik schůzek měl i s jeho ministry.⁷⁵ StB současně Tríasovi dala za úkol, aby se pokusil získat místo na tamní univerzitě, případně post v prezidentském aparátu.⁷⁶ Zatímco práce v Uruguayi byla stále obtížnější, Chile se naopak stalo skutečným centrem latinskoamerické levicové politiky, ke kterému se upíraly zraky celého světa. Z toho důvodu měla StB zájem na tom, aby se Trías, těšící se již v té době v interních zprávách StB přízvisku „nejúspěšnější agent Latinské Ameriky“, do této země natrvalo přesunul. Trías však tuto možnost nakonec z rodinných důvodů odmítl.

Zmíněné cesty do Peru a Chile měly ale v každém případě pro Tríasovy politické a intelektuální aktivity velký význam. Díky nim posílil své kontakty a získal materiály pro další publikace. Jedním z plodů těchto cest byla kniha *Perú. Fuerzas Armadas y Revolución* (Peru. Armáda a revoluce).⁷⁷ Kromě toho pro StB vypracoval mimořádné množství zpráv, jež jsou v ABS k dispozici v původní španělské verzi i v českých překladech. Při jejich četbě je zjevné, že se Trías snažil Čechoslováky přesvědčit o možnosti heterodoxních cest k socialismu. Peruánská a chilská zkušenost ukázaly rozmanitost politických změn vycházejících ze specifického místního prostředí. Tento vývoj podle Tríasy posiloval autonomní latinskoamerickou identitu, na kterou kladl velký důraz.

Zároveň se Trías připravoval na volby, v nichž byl v roce 1971 zvolen poslancem. Jeho spolupráce s StB se tak částečně utlumila.⁷⁸ Pozoruhodné je, že byl Trías součástí uruguayské parlamentní delegace, která v roce 1972 navštívila Sovětský svaz. Můžeme jen spekulovat, proč rezidentura ve svých zprávách tuto zásadní událost ignoruje. K velkému zásahu do činnosti montevidejské rezidentury, jakož i do života samotného Tríasy došlo v roce 1973. Vojenská intervence a nastolení civilně-vojenské diktatury znamenaly výrazné ochromení demokratických svobod, mj. i zákaz politických stran. Tríasova politická i intelektuální činnost byla rázem silně paralyzována, mnoho jeho blízkých bylo nuceno emigrovat, případně byli vystaveni politickým perzekucím.

Po pádu Allendeho vlády v Chile sledoval sovětský blok s nadějami zejména vývoj v Argentině, kde se k moci v roce 1973 dostali peronisté. Tímto směrem měla být také vedena další Tríasova činnost. StB financovala jeho dvě cesty do Buenos Aires,

74 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/023, AO Javor – zhodnocení, 18. 1. 1971.

75 Tamtéž, 17. 5. 1971.

76 Tamtéž, Provedení operace INKA II, 10. 3. 1971.

77 TRÍAS, Vivian: *Perú. Fuerzas Armadas y Revolución*. Ediciones de la Banda Oriental, Montevideo, 1971. Postavení armády v politice se věnoval také v dalších letech, viz např. TÝŽ: *Las Fuerzas Armadas en las sociedades iberoamericanas. Nueva Sociedad*, 1980, Vol. 49, julio-agosto, s. 113–133.

78 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/023, 18. 10. 1971.

kde se setkal se zástupci uruguayské opozice a po návratu sepsal zprávy o politické situaci v Argentině. Současně se vážně uvažovalo o jeho přesunu do zmíněné země, avšak tato možnost vzala za své po nástupu vojenské diktatury v březnu 1976.

V té době StB zvažovala uzavření své rezidentury v Montevideu, jejíž činnost byla v posledních letech značně neefektivní. Sám Trías byl tehdy již zcela finančně závislý na odměnách ze vzájemné spolupráce, a měl proto eminentní zájem na jejím pokračování. Jeho zprávy poukazující na porušování lidských práv ze strany uruguayského režimu však pro Československo, které s diktaturou udržovalo diplomatické a ekonomické styky, neměly význam. V tomto kontextu tak byl Trías pro StB stále méně zajímavý. Poslední setkání mezi ním a československým rezidentem se uskutečnilo 12. ledna 1977. V červenci téhož roku byla uzavřena československá rezidentura v Montevideu.⁷⁹ Z dokumentů vyplývá, že Trías měl i po jejím zrušení možnost přestěhovat se do Argentiny a spolupracovat s místní rezidenturou StB. Tu však nikdy nekontaktoval. Zemřel o tři roky později v listopadu 1980.

Zhodnocení případu Viviana Tríasse ve světle finančních odměn

Spolupráce mezi StB a Tríasem byla primárně motivována obdobnými cíli. Trías se snažil získat podporu pro politické a kulturní projekty odsuzující vliv USA v Latinské Americe. Zároveň se zajímal i o svůj vlastní intelektuální rozvoj. StB na druhé straně měla zájem o prohlubování protiamerických nálad v regionu. Trías získával od StB finanční odměny, prostředky na publikace článků a knih, na studijní materiály i na realizaci zahraničních cest. I. správa MV/SNB v něm naopak získala jednoho z vůbec nejcennějších spolupracovníků v zemích třetího světa. Zjevné ideologické rozdíly, tj. mnohé Tríasovy výhrady k sovětské politice, se jeho řídicí orgány snažily bagatelizovat. Všech šest jeho řídicích orgánů ve svých zprávách chovalo respekt k jeho hlubokým politickým znalostem. Shodně ho označovali za významného marxistického teoretika se silnými antiimperialistickými postoji a mnoha cennými kontakty, a to i mimo Uruguay.⁸⁰

Hlavní kontroverze kolem spolupráce s StB vyvolává nepochybně skutečnost, že Trías od ní po mnoho let získával různé odměny. Zatímco v prvních letech dostával pouze dárky v podobě alkoholu či cigaret, jako agent již disponoval pravidelným honorářem. Rezidentura nepochybně správně využila Tríasovy nedobré ekonomické situace, neboť po ztrátě poslaneckého mandátu v roce 1962 jeho jediný příjem představoval plat středoškolského učitele. Finanční odměna od Čechoslováků tak nepochybně hrála zásadní roli v jeho rozhodnutí s nimi spolupracovat. S ohledem na jeho velmi dobré výsledky mu byla jako agentovi vyplácena odměna v pravidelných měsíčních intervalech, nikoliv za konkrétní činnost. To se změnilo až v samotném závěru spolupráce, kdy byly jeho možnosti již značně omezené a StB mu

79 Tamtéž, svazek a. č. 43943/000, Vyhodnocení spolupráce září 1976 – červen 1977, 20. 6. 1977.

80 Tamtéž, Vyhodnocení spolupráce od 22. 1. 1970 do 14. 5. 1971, 9. 8. 1971.

odmítala platit za zprávy, jež pro ni měly malou hodnotu. V letech 1964–1968 činila odměna 150 dolarů měsíčně. Poté se zvýšila na 200 dolarů. Teorie, že by rezidentura tuto částku vykazovala pouze ve svém účetnictví, přičemž by si ji důstojníci nechávali pro své osobní potřeby, je silně nepravděpodobná. Tresty za podobné jednání byly velmi přísné.⁸¹ V Tríasově svazku uloženém v ABS jsou navíc archivovány stvrzenky, které podepisoval pod jím vymyšleným pseudonymem „Felix López“. Kaligrafické zkušky jeho rukopis potvrdily.

Peníze od StB přitom pro Tríase nepředstavovaly zanedbatelnou sumu. V době, kdy se stal agentem, byl jeho měsíční plat středoškolského profesora 100 dolarů.⁸² Za 24 hodin výuky týdně tedy dostával nižší plat, než byla odměna za jeho spolupráci, a navíc mu byl vyplácen v pesech, a tak byl znehodnocován velmi vysokou inflací, s níž se Uruguay v té době potýkala. Kromě toho získával i odměny ve formě darů. Jen do března 1965 obdržel 4000 amerických cigaret, 2 skleněné vázy, 3 výrobky čs. bižuterie, 12 lahví whisky a 3 lahve koňaku.⁸³ To vše mělo zvyšovat jeho motivaci ke spolupráci.

Přijímání odměn od StB je něco, co zásadním způsobem narušuje Tríasovu morální integritu. Na tuto otázku je samozřejmě třeba nahlížet v kontextu studené války a snah opozičních sil získat materiální pomoc pro svou činnost. Na druhé straně, v případě Latinské Ameriky jsou známy případy podpory ze strany CIA, a to ať už ve formě financování kampaní proti levicovým silám, či podpory samotných intelektuálů, např. prostřednictvím Kongresu pro svobodu kultury (Congress for Cultural Freedom). Jako na jistou protiváhu Tríasova počínání poukázala historička Vania Markarian na případ uruguayského sociologa Alda Solariho, jehož profesní rozvoj byl podmiňován finanční podporou zmíněné antikomunistické organizace.⁸⁴

Při posuzování morálních aspektů Tríasovy spolupráce je ale třeba přihlížet i k tomu, jakým způsobem s penězi od StB nakládal. Jeho kolegové na něj vzpomínají jako na velmi štedrého člověka, který žil skromně a byl vždy připraven nezištně pomoci.⁸⁵ Ačkoliv zůstává otázkou, do jaké míry můžeme výpovědi přátel, či dokonce příbuzných brát za hodnověrné, o Tríasovi hovoří velmi pozitivně i samotné dokumenty StB, jež jsou obecně k charakterovým vlastnostem zájmových osob velmi kritické. Svými řídicími orgány je popisován jako společenský, komunikativní, tvrdohlavý, ambiciózní a přímý člověk.⁸⁶ V jedné jeho charakteristice je např. uvedeno, že *na rozdíl od jiných latinskoamerických osobností byl velmi discipli-*

81 BAGIEŃSKI, Witold: „Afera kurierska“ w wywiadzie i MSZ. *Pamięć i Sprawiedliwość*, 2014, Vol. 23, No. 1, s. 135–163.

82 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/000, RIOS – záznam ze schůzek, 13. 1. 1964.

83 Tamtéž, Vyhodnocení dosavadní spolupráce s agentem RIOSem před předáním druhému ŘO, 7. 5. 1965.

84 MARKARIAN, Vania: *Universidad, revolución y dólares. Dos estudios sobre la Guerra Fría Cultural en el Uruguay de los sesenta*. Debate, Montevideo 2020.

85 Rozhovor autora s Joséem Díazem, Garabedem Arakelianem a Eduardem Apariciem, Montevideo, září 2018 a září 2019.

86 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/000, Memorandum, 5. 5. 1964.

novaný.⁸⁷ Alkohol a cigarety dával svým přátelům nebo je využíval k realizaci aktivních opatření. Za peníze téměř výhradně nakupoval literaturu pro svou knihovnu čítající přes 10 000 svazků.⁸⁸ Četba a studium byly jeho hlavním zájmem, což se projevovalo na jeho mimořádném přehledu.

Jak již bylo uvedeno výše, jisté informace v dokumentech StB nás vedou k pochybnostem. Zatímco některé aspekty Tríasovy činnosti jsou popsány neobvykle detailně, jiné významné otázky jsou bagatelizovány či zkresleny. Určité rozpory v informacích přitom nacházíme i v otázce odměn. Podle zprávy z července 1966 například StB poskytla Tríasovi speciální pomoc ve výši 4000 pesos s odůvodněním, že je využije na opravu svého domu v Las Piedras, jenž byl poničen silnou bouří. Jeho otec měl být v té době vážně nemocný, neboť prodělal druhý infarkt.⁸⁹ O dva roky později pak StB měla zaplatit Tríasovi 7850 pesos za elektrickou hračku, kterou dal jako vánoční dárek synovi Facundovi.⁹⁰ Podle svědectví Facunda Tríase však rodinný dům nikdy poničen nebyl, jeho děd nikdy infarkt neměl, a nepřipouští si ani to, že by jako dítě od rodičů dostal jakoukoliv elektrickou hračku. Další dar od StB měl Trías dostat v roce 1969. Tentokrát se dle dokumentů jednalo o televizor v hodnotě 300 dolarů, jež daroval své ženě ke dvacátému výročí svatby a který rodina využívala na chatě ve Florestě.⁹¹ Podle slov Facunda Tríase se však chata nenacházela ve Florestě, nýbrž v nedalekém Costa Azul a jediný televizor měla rodina v domě v Las Piedras.⁹²

Je nepochybné, že finanční podpora měla pomáhat vytvářet Tríasovu závislost na StB a jeho podřízenost. Trías si však do značné míry zachovával autonomní postavení. Ve svých textech se ostře distancoval od sovětské ideologie, jež nebrala v potaz specifika latinskoamerické reality. Existují dokonce jisté indicie, že to byl právě Trías, kdo určoval směr své „práce“. V jeho hodnoceních je často poukazováno na to, že disponuje mimořádnou iniciativou a nápaditostí.⁹³ Pražská centrála současně několikrát kritizovala charakter aktivních opatření navrhovaných rezidenturou v Montevideu s tím, že nejsou v souladu s plánem práce a připomínají spíše propagandu Socialistické strany.

Je třeba si uvědomit, že důstojníci řídící Tríasovu práci byli s jedinou výjimkou mladší než on (třetí rezident Vacula byl starší o čtyři měsíce), přičemž v některých případech za sebou neměli ani žádnou dlouhou zpravodajskou praxi. Konfrontováni přitom byli se sečtělým intelektuálem, zkušeným politikem a skvělým rétořem.

87 Tamtéž, Vyhodnocení spolupráce od 3 8. 1965 do 29. 6. 1966, 12. 8. 1966.

88 Tamtéž, Vyhodnocení dosavadní spolupráce s agentem RIOSem před předáním druhému ŘO, 7. 5. 1965.

89 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/020, Záznam o schůzkách provedených během druhé poloviny května až do 17. července, červenec 1966 (blíže nedatováno).

90 Tamtéž, svazek a. č. 43943/021, Záznam ze schůzek s agentem RIOSem od 11. 12. 1968 do 3. 1. 1969, 14. 1. 1969.

91 Tamtéž, svazek a. č. 43943/022, Záznam ze schůzek s agentem Riosem od 6. 10. do 16. 11. 1969, 26. 11. 1969.

92 Rozhovor autora s Facundem Tríasem, Las Piedras, září 2019.

93 ABS, f. I.S-4, svazek a. č. 43943/000, Vyhodnocení spolupráce od 22. 1. 1970 do 14. 5. 1971, 9. 8. 1971.

Všichni jeho řídicí orgánové se ostatně shodují v tom, že Tríasův výjimečný intelekt vyžadoval zvláštní „zacházení“. *Protože dobře rozumí politickým otázkám, je třeba s ním všechny záměry probrat a mluvit otevřeně. [...] Při jeho řízení je třeba postupovat opatrně, protože Trías snadno rozpozná znalosti a zkušenosti řídicího orgánu.*⁹⁴

Každá historická rekonstrukce má své limity a řada otázek zůstane navždy nezodpovězena. Nikdy se již asi nedozvíme, jak spolupráci s StB vnímal sám Trías. To, že za svou činnost dostával zapláceno od rozvědky komunistické země by ho nepochybně stálo nejen vyloučení ze strany, ale i vězení. O to spíše, že StB mj. opatřil i dokumenty týkající se vnitřních záležitostí Uruguaye. Zatímco někteří mohou jeho chování interpretovat jako zradu své vlasti, pro jiné se jednalo o nacionalistický postoj usilující o omezení vlivu USA v regionu, tj. cíl, jemuž Trías zasvětil svou politickou a intelektuální činnost.

Závěr

Působení československé rezidentury rozvědky v Montevideu prošlo pozoruhodným vývojem. Z původně méně významného zpravodajského místa se brzy stala jedna z nejvýznamnějších základen StB v Latinské Americe. Souviselo to s dobrými podmínkami pro rozvědnou práci, které kontrastovaly se situací v sousední Brazílii a Argentině, kde se v první polovině 60. let dostaly k moci autoritářské režimy. Úzké vazby mezi Československem a Kubou pak napomáhaly StB navazovat kontakty s osobami z různorodých politických uskupení, jež spojoval jejich kritický postoj vůči USA. V první polovině 60. let se montevideské rezidentuře podařilo získat cenné styky uvnitř Národní strany a Strany Colorado, které byly součástí uruguayské vlády. Postupem času se však výsledky práce stávaly stále závislejší na informacích od osob spjatých se Socialistickou stranou. Zásadní byla zejména role Viviana Tríase, jenž s rezidenturou spolupracoval v nebyvalé intenzitě krátce od jejího založení v roce 1961 až do jejího zrušení v roce 1977. Jednalo se o pragmatické spojení, které oběma stranám pomáhalo realizovat jejich politické cíle.

Tento přístup přitom nebyl izolovaným fenoménem. V zemích třetího světa nalezneme řadu politiků a intelektuálů, kteří udržovali úzké vazby s StB, jejichž detailnější analýza by vyžadovala dlouhodobý výzkum. V případě Latinské Ameriky šlo primárně o důsledek politického sblížení mezi Havanou a Moskvou. Zatímco do té doby byl Sovětský svaz nekomunistickou levicí kritizován pro svou imperialistickou politiku ve východní Evropě, v souvislosti s marxisticko-leninistickou orientací kubánské revoluce začal být vnímán jako spojenec v boji proti vlivu USA v regionu. Tríasův případ otevírá nejen doposud neznámé výzvy, kterým politici a intelektuálové čelili v období studené války, ale nutí nás také přehodnotit význam komunistických tajných služeb v tomto konfliktu.

⁹⁴ Tamtéž, Vyhodnocení spolupráce, 9. 8. 1971.

Jak dokazuje výše uvedená analýza, archivní dokumenty StB mají i jisté limity. Zprávy montevidejské rezidentury zasílané do pražské centrály ukazují na tendence zveličovat její činnost, jakož i schopnosti a možnosti lokálních spolupracovníků. Stejně jako v případě produkce ostatních rezidentur se jedná o dokumenty obsahující řadu subjektivních informací, jež nekorespondují s realitou, a proto můžeme jen s obtížemi vyvodit skutečné motivy spolupráce některých osob. Všechna tato omezení je třeba mít při hodnocení činnosti zahraničních agentů na paměti o to více, že se tato problematika těší v cizině značné mediální pozornosti. Archivy StB by proto neměly být vnímány jako nástroj k diskreditaci konkrétních osob, ale primárně jako jedinečný zdroj, který nám odkrývá cíle a mechanismy práce komunistických tajných služeb ve třetím světě, jakož i doposud neznámé interakce mezi ideologicky různorodými aktéry studené války, v nichž Československo hrálo úlohu mediátora.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

f. Hlavní správa rozvědky (I. správa)

f. Hlavní správa rozvědky SNB – svazky, Agenturní svazky (I.S-4)

f. Personální spisy příslušníků MV

Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV)

f. Teritoriální odbory-tajné (TO-T), USA 1960–1964

Literatura

AGEE, Philip: *Byl jsem agentem CIA*. Panorama, Praha 1980

ALBURQUERQUE FUSCHINI, Germán Esteban: *Tercermundismo y tercerismo en el campo intelectual uruguayo (de los años cincuenta a los noventa)*.

Revista Latino-Americana de Historia, 2015, Vol. 4, No. 13, s. 156–180

BAGIEŃSKI, Witold: „Afera kurierska“ w wywiadzie i MSZ. *Pamięć i Sprawiedliwość*, 2014, Tom 23, Nr. 1, s. 135–163.

BLIGHT, James G. – BRENNER, Philip: *Sad and Luminous Days. Cuba's Struggle with the Superpowers after the Missile Crisis*. Rowman & Littlefield, Lanham – Oxford 2002

BORTLOVÁ, Hana: *Československo a Kuba v letech 1959–1962*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2011

CORTI, Anibal: Trías, la Unión Soviética y el socialismo nacional. *Brecha* (Uruguay), 6. 4. 2018 – viz <https://brecha.com.uy/trias-la-union-sovietica-socialismo-nacional/>

- GARCÍA FERREIRA, Roberto: El asunto Mesutti. El anticomunismo y espionaje soviético en Uruguay. *Revista de Historia Iberoamericana*, 2011, Vol. 4, No. 2, s. 84–111
- GARCÍA FERREIRA, Roberto: Espionaje y política. La guerra fría y la inteligencia policial uruguaya, 1947–64. *Revista de Historia* (Costa Rica), 2012, No. 63–64, s. 13–33
- GARCÍA, Roberto – GIRONA, Martín: Una “inmensa potencia explosiva”. Uruguay y la ruptura de relaciones con Cuba en 1964. In: MORGENFELD, Leandro – MÍGUEZ, Cecilia (eds.): *Los condicionantes internos de la política exterior*. Buenos Aires, Teseo 2020, s. 109–140
- HARMER, Tanya: “The Cuban question” and the Cold War in Latin America, 1959–1964. *Journal of Cold War Studies*, 2019, Vol. 21, No. 3, s. 114–151
- CHALUPA, Jiří: *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*. NLN, Praha 2012
- KOURA, Jan: A prominent spy. Mehdi Ben Barka, Czechoslovak intelligence, and Eastern Bloc espionage in the Third World during the Cold War. *Intelligence and National Security*, 2021, Vol. 36, No. 3, s. 318–339
- LÓPEZ D’ALESANDRO, Fernando: *El hombre que fue Ríos. La inteligencia checoslovaca y la izquierda nacional (1956–1977)*. Debate, Montevideo 2019
- MARCHESI, Aldo – ZOUREK, Michal: Vivian Trías y Checoslovaquia. ¿Qué sabemos hasta ahora? *La diaria* (Uruguay), 17. 3. 2018 – viz <https://ladiaria.com.uy/politica/articulo/2018/3/vivian-trias-y-checoslovaquia-que-sabemos-hasta-ahora>
- MARCHESI, Aldo – ZOUREK, Michal: The New Latin American Left in a polarised Cold War: The story of Vivian Trías. *Cold War History*, 2022, Vol. 22, No. 1, s. 19–40
- MARKARIAN, Vania: *Universidad, revolución y dólares. Dos estudios sobre la Guerra Fría Cultural en el Uruguay de los sesenta*. Debate, Montevideo 2020
- MORAES LEITE, Maria Claudia: *A trajetória política de Leonel de Moura Brizola no exílio uruguaio (1964 –1977)* (dizertacní práce). Universidade Federal do Rio Grande do Sul, Porto Alegre 2015
- OPATRŇY, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš: *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945–1989 en los archivos de la República Checa*. Karolinum, Praha 2015
- PETRILÁK, Vladimír – KRAENSKI, Mauro Abranches: *La STB: el brazo de la KGB en Uruguay. Los archivos secretos del espionaje comunista desde los años 60*. Planeta, Montevideo 2018
- PETRILÁK, Vladimír – KRAENSKI, Mauro Abranches: *Rudá samba. Činnost StB v Brazílii v 50. a 60. letech 20. století*. Academia, Praha 2020
- REAL DE AZÚA, Carlos (eds.): *Tercera posición, nacionalismo revolucionario y Tercer Mundo*. Cámara de Representantes, Montevideo 1996
- REY TRISTÁN, Eduardo: *La izquierda revolucionaria uruguaya 1955–1973*. CSIC, Universidad de Sevilla, Deputación de Sevilla, Sevilla 2005

- SPENSER, Daniela: The Caribbean Crisis. Catalyst for Soviet Projection in Latin America. In: GILBERT, Joseph M. – SPENSER, Daniela (eds.): *In from the Cold. Latin American's new encounter with the Cold War*. Duke University Press, Durham, NC, 2008, s. 77–111
- TELEPNEVA, Natalia: “Code Name SEKRETÁŘ”. Amílcar Cabral, Czechoslovakia and the Role of Human Intelligence during the Cold War. *The International History Review*, 2020, Vol. 42, No. 6, s. 1257–1273
- TRÍAS, Vivian: Diálogo con Fidel Castro. *Marcha*, 26. 1. 1962, s. 11
- TRÍAS, Vivian: Izquierda ante la invasión. El fantasma de Stalin. *Izquierda*, 11. 9. 1968, s. 7
- TRÍAS, Vivian: *Juan Manuel de Rosas*. Ediciones de la Banda Oriental, Montevideo 1970
- TRÍAS, Vivian: *La Crisis del Dólar*. Ediciones El Sol, Montevideo 1966
- TRÍAS, Vivian: *La crisis del imperio*. Ediciones de la Banda Oriental, Montevideo 1989
- TRÍAS, Vivian: Las Fuerzas Armadas en las sociedades iberoamericanas. *Nueva Sociedad*, 1980, Vol. 49, č. julio-agosto, s. 113–133
- TRÍAS, Vivian: *Las montoneras y el Imperio Británico*. Ediciones Uruguayas, Montevideo 1961
- TRÍAS, Vivian: *Perú. Fuerzas Armadas y Revolución*. Ediciones de la Banda Oriental, Montevideo 1971
- TRÍAS, Vivian: *Por un Socialismo Nacional*. Ediciones El Sol, Montevideo 1967
- ZOUREK, Michal: *Čechoslovaquia y el Cono Sur 1945–1989. Relaciones políticas, económicas y culturales durante la Guerra Fría*. Karolinum, Praha 2014
- ZOUREK, Michal: Czechoslovakia and Latin America's Guerrilla Insurgencies. Secret Services, Training Networks, Mobility and Transportation. In: HARMER, Tanya – MARTÍN ALVAREZ, Alberto (eds.): *Towards a Global History of Latin America's Revolutionary Left*. University Press of Florida, Gainesville 2020, s. 27–66
- ZOUREK, Michal: Los servicios secretos del Bloque Soviético y sus aliados en América Latina. El Partido Colorado y el Partido Nacional en los planes de la inteligencia checoslovaca en Uruguay. *Izquierdas*, 2020, Vol. 13, No. 49, s. 4120–4139
- ZOUREK, Michal: *Uruguay*. Libri, Praha 2015
- ZOUREK, Michal: Uruguay en el Archivo de las Fuerzas de Seguridad en Praga. *Contemporánea*, 2018, Vol. 9, No. 1, s. 228–231
- ZOUREK, Michal: Vivián Trías. El hombre que fue Ríos. *Contemporánea*, 2021, roč. 14, č. 1, s. 197–199
- ZUBILLAGA, Carlos – PÉREZ, Romeo: *Los partidos políticos*. CLAEH, Montevideo 1983
- ŽÁČEK, Pavel: Rozvědka. In: BÁRTA, Milan a kol.: *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. ÚSTR – Academia, Praha 2017, s. 53–92

Rozhovory

Rozhovor autora s Eduardem Apariciem, Montevideo, září 2018 a září 2019

Rozhovor autora s Garabedem Arakelianem, Montevideo, září 2018 a září 2019

Rozhovor autora s Josém Díazem, Montevideo, září 2018

Rozhovor autora s Facundem Tríasem, Las Piedras, září 2019